

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

רשימת זכרונות

כתובים בידי הרבנית הצדקנית

מרת חנה ע"ה ז"ל

אשת כ"ק הרה"ג והרה"ח המקובל

מוהר"ר ר' לוי יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

הוריו של כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה

נדפס על ידי ולזכות

יוסף יצחק הכהן בן רישה

וזוגתו מרת נחמה דינה בת מלכה רייזל

אוריאל צבי הלוי בן גיטל עטל

וזוגתו בתי' בת שרה מינדל

שלום דובער בן רבקה נעמי

וזוגתו מרת אסתר בת מרים

בנימין בן חדוה

וזוגתו מרת רבקה רחל בת אסתר שיינדל

ומשפחתם שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות

להצלחה רבה ומופלגה בטוב הנראה והנגלה

בכל אשר יפנו בגשמיות וברוחניות

ולנחת רוח יהודי חסידותי מתוך שמחה וטוב לבב

אל הגלות, וגם תנאי החיים שם היו קשים במידה שלא שיערתי קודם לכן. אך ביום זה שכח בעלי את כל זאת.

“היום”⁵⁰ הרי הוא יום ב' ניסן⁵¹. מן הראוי היה לומר חסידות — אבל הרבה שומעים אין. הייתי רוצה לכתוב עניין בחסידות — אבל נייר לכתוב עליו אין⁵². עלי איפוא לצאת ידי חובתי במחשבה. יעזור ה' שיהיה לי כוח לחשוב...”

[שבוע לפני חג הפסח נסעתי לעיר קזיל-ארדא, והבאתי משם שתי מחברות, אבקה להכנת דיו וקסת כדי להביא את הדיו בתוכה. את השמחה שהדבר גרם לבעלי — לא ניתן לתאר. הוא נחלץ מיד למלאכת הכתיבה, ביתר מרץ מאשר לאכילת הלחם שהבאתי לו לאחר רעב כה ארוך וכבד].

זמן-מה ישב בעלי כשהוא שקוע במחשבותיו, ולאחר-מכן החל לדבר על הרבי נ"ע, כשהוא שוכח כליל על מקום הימצאו ועל מצבו.

החום היה אז כה גדול, עד שלא ניתן היה להישאר בלבוש מלא. אני זוכרת שבערב הבאתי לבעלי בגדים נקיים, ובסביבות השעה 10 בבוקר כבר היתה החולצה מכוסה בנקודות שחורות. הדבר נגרם על-ידי הזבובים שטינפו את החולצה במהלך הלילה. הדבר היה בלתי-נסבל. לאחר זמן-מה עלה בידינו למצוא חדר שבו היתה כמות הזבובים קטנה במקצת.

בשעה שבעלי דיבר, היה תמיד מעיף מבט על הכתמים שעל החולצה, ומתרומם לעולם אחר לחלוטין. הוא סירב בתכלית לשים לב לקשיים מסוג זה.

RESHIMAS ZICHRONOS

KESUVIM BIDEI HARABANIS HATZIDKANIS
MARAS CHANA

INSTALLMENT 4

Published and Copyrighted © 2011
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / Fax (718) 774-2718
editor@kehot.com

Orders:

291 Kingston Avenue / Brooklyn, New York 11213
(718) 778-0226 / Fax (718) 778-4148
www.kehot.com

All rights reserved.

The Kehot logo is a trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

Manufactured in the United States of America

(50) בהבא לקמן — ראה גם לקמן ע' 0000.

(51) יום הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בשנת תר"פ.

(52) ראה לקוטי לוי יצחק אגרות-קודש ע' שצה.

וקשרי-היכרות עלה בדיננו להביא לכך שעורך-דין יבקר את האסיר בבית-הכלא, בתקווה שבכך נוכל לשפר במקצת את מצבו. שבעים וחמישה רובלים שלשלתי לקופתו של התובע, ותמורתם הוא העניק את האישור לביקור זה.

לאחר-מכן נודע לי כי זהו היום האחרון לשהותו של משלוח האסירים שכלל את בעלי בחרקוב, וכי עוד באותו יום הם עומדים להישלח למקומות גלותם.

מאחר שהיה קשה מאוד להשיג מוצרי מזון בחרקוב, הוציא עבורי רבינוביץ מהמזנון שבביתו את כל הסוכר, וכן חתיכת חמאה. מאוחר יותר נודע לי ששלטונות הכלא בחרקוב מקבלים עבור האסירים גם סבון, והעיקר — סיגריות, דבר שבעלי ביקש פעמים רבות, אך בהיותי בדניפרופטרובסק תמיד דחו את בקשותיי להעבירן אליו.

כך נתתי לבעלי צידה לדרך כל מה שיכולתי להשיג. יום שלם התרוצצתי ממקום למקום, עד שעלה בידי להשיג את כל המצרכים.

כשהיה הכל מוכן בידי, יצאתי עם הירשע אל בית-הכלא, שהיה, כרגיל, מרוחק למדי מן העיר. בשעה שלוש אחר-הצהריים, לאחר החלקה ונפילה בדרך שלוש פעמים, הגענו סוף-סוף למקום.

פגשנו שם את עורך-הדין, והלה אמר לי שעלה בידו להביא לכך ש"ל.ז." ייבדק על-ידי רופא כדי להחליט אם ניתן לצרפו אל משלוח האסירים, והרופא מצא שהוא בריא לחלוטין. לאחר-מכן גיליתי שלא היתה אמת בדבריו: איש לא ראה את בעלי — לא רופא ולא עורך-דין. לאחר השיחה עם עורך-הדין קיבלתי אישור להיפגש עם בעלי ולמסור לו את החבילה שהבאתי עבורו.

ב' ניסן תש"ח

ב' ניסן — יש לומר חסידות!

זה זמן רב שלא כתבתי. הכתיבה קשה עלי משום-מה.

יום זה — ב' ניסן — הזכיר לי את הפעם הראשונה שנסעתי אל בעלי למקום גלותו לחג הפסח. היה זה בשנת 1940⁴⁹.

פיסית, בעלי חש מאוד שלא בטוב. היה זה חודשיים לאחר מסעו

ב"ה.

פתח דבר

הננו מו"ל בזה חוברת ד של „זכרונות“ שנרשמו ע"י הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר זי"ע.

בהוצאה זו, באה הרשימה כפי שנעתקה מכתב-ידה של הרבנית, ולאח"ז גם בתרגום ללה"ק, ובתוספת ציונים והערות בשוה"ג, כמבואר בפרטיות ב„פתח דבר“ לחוברת הראשונה.

*

ויהי רצון שההוספה בהפצת המעיינות חוצה, תזרז את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

מערכת „אוצר החסידים“

ה' מרחשון, ה'תשנ"ב
ברוקלין, נ.י.

(49) ת"ש. וראה לקמן ע' 000 באריכות אודות תקופה זו.

דער אורטייל: פינף יאָר פאַרשיקט ווערן אין מיטל אַזיא

סוף חודש כסלו האָב איך באַקומען אַ פאַפיר פון אַן אָפטיילונג פון נ.ק.וו.ד. איך זאָל קומען צוגיין אַ געוויסן מאָנטאָג ניין אַזייגער אינדערפרי. און נאָך אַלע השתדלות און אייניקע הבטחות פון וויכטיקע אַגענטן, און נאָך אייניקע ידיעות וועלכע מען האָט מיר איבערגעגעבן פון אינווייניק וואו ער האָט זיך געפונען: גרוסן אַז מען האָט אים געזען, און עפעס אַזעלכע סימנים, אַז עס האָט זיך געוואָלט גלויבן אַז דאָס וועט מען מיר זאָגן אַז מען באַפרייט אים.

איך בין געוויינליך צו דער צייט געקומען, גענומען דעם פאַספּאַרט מיט זיך וועלכען מען גיט אָפּ אין קאַמענדאַטורע⁸³, און דערנאָך גיט מען אַן ערלויבעניש אַריינצוגיין בפנים. געמיינט האָב איך אַז נאָך אַזעלכע ניין חדשים פון ניט זען אים און אַז נאָך אַזעלכע איבערלעבונגען, וועט מען מיר ערלויבן אים צו זען. ווען מען האָט מיר אָבער צוגענומען דעם פּראָפּוסק⁸⁴, האָט מען די טיר נאָך מיר פאַרשלאָסן, און איך בין געווען אינגאַנצן אין זייער רשות.

נאָך אַ שעה וואַרטן, האָט מען מיר אַריינגערופן אין אַ חדר, וואו עס זיינען געזעצן פיר מענטשן מיליטעריש אַנגעטאָן – איינער, דער עלטערער, ווי איך האָב זיך דערנאָך דערוואוסט, איז געווען דער אַנפירער פון אַלע עטאַפּן⁸⁵ פון דעם אַבלאַסטי⁸⁶ – און מען האָט מיר מודיע געווען אַז מיינ מאַן איז אין מאַסקווא פאַרמשפּט געוואָרן צו פאַרשיקט ווערן קיין מיטל אַזיא אויף פינף יאָר⁸⁷. ווען איך האָב זיי

(83) מפקדה.

(84) רשיון כניסה.

(85) משלוח אסירים.

(86) מחוז.

(87) ברשימה שבהערה 2: „הגלתי על משך ה' שנים .. משפטי נמסר להאסאָבאָ-סאָוועשצאַניע דניק'ד' סס"ר .. והם שפטו אותי על גלות ה' שנים הנ"ל.".

מנהל משלוחי האסירים, אמר לי הלה שבעלי אינו מופיע ברשימת האסירים המיועדים למשלוח.

למחרת קיבלתי גלויה מבעלי, שנשלחה מחרקוב, ובה נכתב שהוא נמצא שם בכלא-מעבר, וצויינה הכתובת שבה נמצא בית-הכלא. משנודע לי היכן נמצא בעלי, החלטתי מיד לנסוע לשם.

הכפור היה באותה שנה נורא ואיום, ובעיקר — ירדו שלגים כבדים. לא ניתן היה כלל לדעת מתי יוצאת רכבת ומתי היא באה.

מיד כשהחלטתי לנסוע לחרקוב, בשעה שתיים-עשרה בלילה, השגתי עוף. כדי להביא את העוף אל השוחט היה צורך לצעוד מספר קילומטרים במעלה הר ולהחליק שוב ושוב, אך למרות זאת עשיתי את כל הדרוש.

בבוקר הגיעו לביתנו מספר ידידים קרובים, מאלו שנהגו להיכנס לביתנו בקביעות, כדי לדבר על לבי שלא אסע בשום אופן, בטענה שביין-כך וביין-כך לא אוכל לראות את בעלי. אך לא יכולתי בשום אופן לפעול על עצמי שלא לנסוע, והתחלתי בחיפוש דרכים להשיג כרטיס-נסיעה ברכבת.

בדרך-כלל היה בלתי-אפשרי להשיג כרטיס-נסיעה לאותו יום, אלא היה צורך להזמין את הכרטיס מספר ימים לפני הנסיעה. בפועל, לאחר מאמצים רבים, הגיע לביתי בשעה אחת בצהריים כרטיס-נסיעה לרכבת היוצאת באותו יום, בשעה שלוש אחר-הצהריים. בשעה אחת-עשרה הייתי אמורה להגיע לחרקוב.

מאחר שלא הכרתי את העיר, לא היתה זו נסיעה קלה כלל. מ.⁴⁶ רבינוביץ'⁴⁷ — אחד מידידינו הטובים — הודיע במברק לאחיו הירשע⁴⁸ על בואי, כדי שיבוא לקבל את פני.

מפאת השלגים הכבדים התאחרה הרכבת בארבע שעות, והגעתי לחרקוב בשעה שלוש בלילה. אותו הירשע קיבל את פני. שרר חושך מוחלט וקור נורא (גם בקרון לא היה חימום). הירשע הביא אותי לביתי. אסור היה שבעלת-הבית, או השכנה שהתגוררה אצלו, יבחינו בי. שוכנתי בחדר צדדי, סמוך לאח בוערת קטנה, הוגש לי תה חם, והתחממתי קמעה. בשעה שבע בבוקר ניגשנו כבר למלאכה. באמצעות שתדלנות רבה

(46) מענדל.

(47) ראה לקמן ע'...

(48) אודותיו — ראה תולדות לוי יצחק ח"ב ע' 633 ואילך. וראה לקמן ע'...

— יהיה עלי להביא את החפצים אל חצר בית-הכלא, ושם הם ילקחו ממני.

לאחר קבלת "בשורה" זו ניתן לי אישור להיפגש עם בעלי ולהיפרד ממנו לפני נסיעתו לגלות, ונקבע יום לפגישה זו.

מפגש ראשון

בקבוצתו של בעלי היו ארבעה אנשים: בעלי הרב, שני שוחטים ושמש בית-הכנסת שבו התפלל.

ביום שנקבע לקחתי עמי חבילת מזון, שהותר לי למסור לו כדי לחזק את בריאותו. כדי שלא אהיה לבדי, הלך עמי אברך מידידינו הטובים⁴⁴, בנו של אדמו"ר מפולין, שלמד יחד עם ילדינו.

המפגש התקיים דרך רשת ברזל. במקום נכח שומר של בית-הכלא, כשהוא לבוש מדים וחגור כלי-נשק, והשגיח שהשיחה תתנהל אך ורק ברוסית.

את השינוי שהתחולל בפניו של בעלי תוך עשרה חודשים אלו — אי-אפשר לתאר. השאלה הראשונה ששאל אותי, מיד כשהבחין בי, היתה: "ברוך השם שאנו מתראים. אמרי לי, כמה ימים הוא ראש-חודש כסלו — יומיים או יום אחד? עלי לדעת זאת לצורך חנוכה"⁴⁵...

המפגש נמשך מספר דקות, שבמהלכן הספיק השומר להעיר לנו שלוש פעמים בצעקה: "דברו רוסית!". בעלי היה מתוח מאוד, וכשנפרדנו ביקש ממני מחילה בבכי; הוא סבר שלא יוכל לשאת את תלאות המסע. השארתי לו את החבילה ונפרדתי ממנו. שבתי הביתה, והתחלתי להתרוצץ ממקום למקום כדי לברר את היום שבו תבוצע הגלייתו של בעלי.

הנסיעה לחרקוב

הלכתי למקומות המיועדים רשמית לבריורים מסוג זה, אבל עיקר העבודה היה למצוא מן הצד קרובי-משפחה של האחראים על המסע, במטרה לברר משהו באמצעותם — חותן של התובע, דודה של רופא הכלא וכדומה. כולם אכן הבטיחו לי לפעול בנידון. אך כשהגעתי אל

געפרעגט: ווי אזוי אזא שוואכער מענטש אין די יארן, וועט דאָס איבערטראָגן? האָט מען מיר געענטפערט, אז דאָרט איז זייער גוט, און אז ער בלייבט דער זעלבער גראַשזדאַנין⁸⁸ ווי געווען, נאָר ער בייט בלויז איבער דעם פּלאַץ וואו ער דאַרף וואָוינען. ער בלייבט אפילו מיט דעם קול, „פּראָוואַגאַלאַס"⁸⁹, נאָר איך דאַרף אים בלויז צוגרייטן צום וועג וואָס ער בעט פון מיר.

איינער פון דער קאָמיסיע איז געווען אַ איד וועמען מען האָט איבערגעגעבן ער זאָל מיר זאָגן וואָס מיינ מאַן בעט. דער איד האָט מיר גלייך דערציילט אז ער איז געגאַנגען אין „חדר" קינדווייז, און ער ווייס אַלץ וואָס איז אָנגעשריבן אין דעם צעטל פון ל.ז.⁵⁵ דאָס ערשטע איז דעם טלית און תפילין, אַ סידור, אַ תהלים, אַלע פינף חומשים אין איין כרך. נאָר איין זאך ווייס ער ניט וואָס עס איז: עפעס אַ „תניא" — דאָס האָט ער נאָך קיינמאָל ניט געהערט. ער האָט אויך געבעטן אַ גאַרטל. ווען מען וועט וויסן דעם טאָג פון דעם אַרויסשיקן, זאָל איך, האָט ער געזאָגט, דאָס בריינגען אין תפיסה הויף, און דאָרט וועט מען דאָס ביי מיר צונעמען.

נאָך דער בשורה האָט מען מיר געגעבן די ערלויבעניש צו זיך זען מיט אים, און זיך געזעגענען מיט אים איידער ער פאַרט אַוועק, אַפּשטעלנדיק אַ געוויסן טאָג פאַר דעם.

* * *

די ערשטע באַגעגעניש

אין זיין „גרופע" זיינען געווען פיר מענטשן: דער רב, צוויי שוחטים און דער שמש פון שול וואו ער האָט געדאָוונט. אין דעם אָפּגעשטעלטן טאָג, האָב איך גענומען אַ פעקל עסנוואַרג וואָס מען האָט מיר ערלויבט אים מיטצוגעבן אויף צו פאַרבעסערן דאָס געזונט. בכדי איך זאָל ניט זיין אַליין, איז מיט מיר געגאַנגען אַ יונגערמאַן פון אונזערע גוטע פריינט⁹⁰,

(88) אורת.

(89) זכות הצבעה.

(90) הרב לנדמן. — ראה „תולדות לוי יצחק" ח"ב ע' 583.

(44) הרב לנדמן. ראה תולדות לוי יצחק ח"ב ע' 583.

(45) ראה לעיל ע' 000.

אַ זון פון אַ פּוילישן אדמו"ר וועלכער האָט געלערנט מיט די קינדער אין איינעם.

דער סדר פון דעם זען זיך איז געווען דורך אַ אייזערנע „רעשאַטקע“⁹¹. דערביי איז געשטאַנען אַ שומר פון תפיסה אין זיין געוויינליכע הלבשה מיט כלי-זיין, און ער האָט געזען אַז מען זאָל רעדן נאָר רוסיש.

דער שינוי וואָס איז דורך די צען חדשים געוואָרן אויף זיין פנים, איז ניט איבערצוגעבן. די ערשטע שאלה וועלכע ער האָט מיר געפרעגט ווען ער האָט מיר דערזען איז געווען: „ב"ה וואָס מען זעט זיך. זאָג מיר וויפל טעג איז ראש חודש כסלו, צוויי צו איינער? איך דאַרף דאָס וויסן וועגן חנוכה“⁹².

דאָס זען זיך האָט געדויערט עטליכע מינוט, און פאַר דער צייט האָט דער שומר דריי מאָל געמאַכט אַ באַמערקונג מיט אַ געשריי: *говорите по-русски* רעט רוסיש. ער איז געווען זייער נערוועז און געזעגנדיק זיך, האָט ער, מיט געוויין, מיר געבעטן מחילה. ער האָט געטראַכט אַז ער וועט דעם עטאַפּ ניט איבערטראַגן. איך האָב אים געלאָזט דאָס פעקל, זיך געזעגנט און אַוועק אַ היים, און האָב אָנגעהויבן אַרומצולויפן אויסצוגעפינען דעם טאָג ווען מען וועט אים אַטפראַווען⁹³.

* * *

דעם פאַרן אין חאַרקאָוו

איך בין געגאַנגען אָפּיצעל אין די נויטיקע ערטער. דער עיקר עבודה איז געווען צו זוכן אין דער זייט קרובים פון די וועלכע פירן אָן מיט דעם עטאַפּ, מען זאָל דורך זיי קענען עפעס אויסגעפינען, צו געפינען אַ שווער פון דעם פּראָקוראַר¹³, אַ מומע פון דעם תפיסה דאָקטאָר, אַלע האָבן מיר אַלץ צוגעזאָגט צו טאָן. ווען איך בין אָנגעקומען צו דעם

91 רשת ברזל.

92 ראה לעיל ע' 000.

93 באיזה יום יעבירו אותו.

גזר-הדין: חמש שנות גלות במרכז אסיה

בסוף חודש כסלו קיבלתי מסמך מאחת המחלקות בנ.ק.וו.ד., ובו נאמר שעלי להגיע לשם ביום שני מסויים, בשעה תשע בבוקר.

לאחר כל פעולות השתדלנות, ולאחר מספר הבטחות שהגיעו מסוכנים ממשלתיים חשובים, ועוד מספר ידיעות שנמסרו לי מבפנים, ממקום הימצאו של בעלי — קיבלתי דיווחים מאנשים שראו אותו, ועוד סימנים שונים שעוררו בי רצון להאמין שהם עומדים להודיע לי שבכוונתם לשחרר את בעלי.

מובן שהגעתי במועד הנקוב. לקחתי עמי את הפספורט, שלאחר מסירתו במפקדה ניתן לקבל את האישור להיכנס פנימה. סברתי שלאחר תשעה חודשים שכאלו, שבהם לא ראיתי את בעלי, ולאחר תהפוכות-חיים שכאלו — יניחו לי לראות אותו. אך בפועל לקחו ממני גם את אישור הכניסה ונעלו מאחורי את הדלת, כך שהייתי נתונה ברשותם לחלוטין... לאחר המתנה של שעה קראו לי להיכנס לחדר שבו ישבו ארבעה אנשים לובשי-מדים, אחד מהם, הבכיר שבהם — כך נודע לי לאחר-מכן — היה האחראי על כל משלוחי האסירים במחוז. הם הודיעו לי שבעלי נשפט במוסקבה, ונגזרו עליו חמש שנות גלות במרכז אסיה⁴³.

כששאלתי כיצד יוכל אדם כה חלוש ובא בימים לעמוד בעונש שכזה — הם השיבו לי שהתנאים במקום הגלות הם טובים מאוד, ובעלי יישאר אזרח רגיל כפי שהיה, וכל מה שנדרש ממנו הוא לשנות את מקום מגוריו. אפילו זכות הבחירה תישאר ברשותו. עלי רק להכין עבורו מה שיבקש לצורך הנסיעה.

אחד מחברי הוועדה היה יהודי, ועליו הוטל למסור לי את בקשותיו של בעלי. מיד בתחילת דבריו סיפר לי יהודי זה שבילדותו עוד הלך ל"חדר", והוא מכיר את כל הפריטים הרשומים בפתק שמסר לו "ל.ז.": לכל-לראש — טלית ותפילין, וכן סידור, ספר תהילים וחמישה חומשי תורה בכרך אחד. רק דבר אחד אינו יודע מהו — משהו בשם "תניא", שעליו הוא לא שמע מעולם... בנוסף לכך ביקש בעלי גם אבנט.

לאחר שייודע היום המדויק של היציאה לגלות — אמר לי האיש

43 ראה ברשימה שבהערה 2.

ניטאָ קיין פּאַפּיר אויף וואָס צו שרייבן¹⁰⁵. דאַרף מען דאָך יוצא זיין במחשבה, גיט זאָל מיר העלפן איך זאָל האָבן כח צו טראַכטן.

[א וואָך פאַר פסח בין איך געפאַרן אין קזיל-אַרדאָ¹⁰⁶ און האָב געבראַכט פון דאָרט צוויי טיעטראַדין¹⁰⁷ מיט אַ פאַראַשאַק¹⁰⁸ פון וואָס מען מאַכט טינט, און אַ פלעשל אין וועלכן דאָס צו צופירן. די שמחה וואָס דאָס האָט אים געמאַכט איז ניט איבערצוגעבן. ער האָט זיך צוגעכאַפט צו דעם שרייבן מיט מער אימפעט¹⁰⁹ ווי צו די ברויט וואָס איך האָב אים געבראַכט נאָך אַזאַ לאַנגן און שווערן הונגער].

ער האָט אָפּגעטראַכט אַ שטיקל צייט, און דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן רעדן וועגן דעם רבי'ן נ"ע, פאַרגעסנדיק אינגאַנצן וואו ער איז, און אין וואָס פאַר אַ לאַגע ער געפינט זיך.

די היץ איז דאָן געווען אַזוי גרויס אַז זיצן אָנגעטאָן האָט מען ניט געקענט. איך געדיינק אַז ביינאַכט האָב איך אים געגעבן ריינע גרעט און אַרום צען אינדערפרי, איז די העמד געווען אינגאַנצן באַדעקט מיט שוואַרצע פינטעלעך. דאָס איז געווען פון די פליגעלעך וועלכע האָבן דורך דער נאַכט דאָס אומריין געמאַכט. דאָס איז געווען ניט איבערצוטראַגן.

אין אַ צייט אַרום האָבן מיר געפונען אַ צימער וואו עס איז געווען אַ ביסל ווייניקער די פליגעלעך. רעדנדיק, האָט ער אַלעמאַל אַ קוק געטאָן אויף די פלעקן פון דער העמד און זיך אַוועקגעטראַגן אין עפעס אַן אַנדער עולם. האָט אַבסאָליוט ניט געוואָלט זיך נותן לב זיין איבער דעם.

* * *

אַנפירער פון די אַטפּראָווקעס⁹⁴, האָט ער מיר געזאָגט, אַז: אין דעם צעטל פון די אַרעסטאַנטן וואָס מען דאַרף אַרויסשיקן, איז מיין מאָן ניטאָ. אויף מאַרגן, האָב איך פון אים באַקומען אַ קאַרטל פון חאַרקאָוו, אַז ער איז דאָרט אין דער пересыльная тюрьма⁹⁵ מיט דעם אַדרעס וואו עס געפינט זיך.

וויסנדיק וואו ער איז, האָב איך גלייך באַשלאָסן דאָרט צופאַרן. די פּרעסט זיינען יענעם יאָר געווען שרעקליך, דער עיקר, גרויסע שנייען. און מען האָט גאַרניט געקענט וויסן ווען אַ צוג⁹⁶ גייט אָפּ אַדער קומט אָן. איך האָב גלייך, צוועלף אַ זייגער ביינאַכט, געקראָגן אַן עוף, צום שוחט האָט מען געדאַרפט גיין אַ פאַר קילאַמעטער אַרויף אַ באַרג גליטשיק געוויינליך, נאָר אַליץ אָפּגעטאָן.

אינדערפרי זיינען געקומען אין שטוב אַ פאַר גוטע פריינט, וועלכע פלעגן אַריינקומען אין שטוב צו זען אַז איך זאָל בשום אופן ניט פאַרן ווייל איך וועל אים סיי-ווי-סיי ניט קענען זען. איך האָב אָבער דאָס ניט געקענט פועל'ן ביי זיך בשום אופן, און האָב אָנגעהויבן זוכן השתדלות אויף באַקומען אַ ביליעט. צו קריגן אַ ביליעט דעם אייגענעם טאָג, איז געווען ניט מעגליך, דאָס האָט מען געדאַרפט טאָן אַ פאַר טעג פאַר דעם פאַרן. מיט גרויס מו, האָב איך אָבער יאָ באַקומען אין שטוב אַ ביליעט איינס אַזייגער בייטאָג, אויף דער צוג וואָס איז געפאַרן דעם זעלבן טאָג דריי אַזייגער בייטאָג.

עלף אַ זייגער האָב איך געדאַרפט אָנקומען קיין חאַרקאָוו. אַזוי אָבער ווי איך האָב ניט געוואוסט די שטאָט, איז די נסיעה בכלל ניט געווען קיין גרינגע. מ⁹⁷. ראַבינאָוויץ⁹⁸, אַ גוטער פריינט אונזערער, האָט

(94) מנהל ההעברות.

(95) כלא מעבר.

(96) רכבת.

(97) מענדל.

(98) ראה לקמן ע'...

(105) ראה לקוטי לוי יצחק אגרות-קודש ע' שצה.

(106) עיר בקזחסטן (עיר המחוז של מקום הגלות).

(107) מחברות.

(108) אבקה שממנה עושים דיו.

(109) מרץ; כח.

טעלעגראפיש מודיע געווען זיין ברודער הירשע⁹⁹, ער זאל מיר באגעגענען.

צוליב די גרויסע שנייען וועלכע זיינען דאן געווען, האָט דער צוג פאַרשפּעטיקט אויף פיר שעה. דריי אַזייגער בין איך געקומען. דער הירשע האָט מיר באַגעגענט. עס איז דאָן געווען שטאַרק פינצטער און אַ שרעקליכע קעלט. אויך דער וואַגאַן איז ניט געווען געהייצט. הירשע האָט מיר אַריינגענומען צו זיך אין הויז. ניט די בעל-הבית'טע און ניט די שכנה וואָס האָט ביי אים געוואָוינט, האָבן מיר ניט געמעגט זען. מען האָט מיר אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל חדר מיט אַ קליינעם פייער, געגעבן מיר הייסע טיי און איך האָב זיך אַ ביסעל דערוואַרעמט.

זיבן אַזייגער אינדערפרי, האָט מען זיך שוין גלייך גענומען צו דער אַרבעט. מיט גרויסע השתדלות און קענטשאַפט, האָט מען גע'פּוועל'ט אַז אַן אַדוואָקאַט זאל דעם אַרעסטירטן באַזוכן אין תפיסה, אפשר וועט מען עפעס קענען פאַרבעסערן זיין לאַגע. איך האָב אַריינגעטראָגן 75 רוי"כ אין דער קאַסע פון פּראָקוראַר און ער האָט געגעבן די ערלויבעניש אויף דעם באַזוך. דערנאָך האָב איך זיך דערוואוסט אַז עס איז דער לעצטער טאָג פון דעם עטאַפּ, און אַז היינט אַטפּראָוועט¹⁰⁰ מען זיי.

פּראָדוקטן, איז דאָן געווען זייער שווער צו באַקומען, האָט ראַבינאָוויץ, אַרויסגענומען פון זיין בופעט¹⁰¹, די צוקער און אַ שטיקל פוטער. שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט אַז דאָ נעמט מען צו אויך זייה, און דער עיקר – פּאַפּיראַסן, אַ זאַך וועלכע ער האָט אַ סך מאָל געבעטן, און מען האָט מיר אין דניפּראַפּעטראָווסק זייענדיק, אַלעמאָל ענטזאָגט אויף אים איבערצוגעבן. און אַזוי האָב איך אים מיטגעגעבן אין וועג אַליץ וואָס איך האָב געקענט.

אַ גאַנצן טאָג בין איך אַרומגעלאָפן ביז איך האָב דאָס אַליץ צונויפגעזאַמלט.

ווען איך האָב אַלעס געהאַט פאַרטיק, בין איך אַוועק מיט הירש'ען אין תפיסה, וועלכע איז ווי געוויינליך געווען גאַנץ ווייט אונטער דער שטאַט, און פאַלענדיק דריי מאָל פון דעם גליטש זיינען מיר דריי אַזייגער דאַרט אַנגעקומען. דאַרט האָבן מיר זיך געטראָפן מיטן לאַיער, וועלכע האָט מיר געזאָגט אַז ער האָט גע'פּוועל'ט אַז אַ דאַקטאָר זאל באַטראַכטן לויק ז. צו מען קען אים שיקן מיט דעם „עטאַפּ“, און אַז דער דאַקטאָר האָט געפונען אַז ער איז פאַלקאָם געזונט. שפעטער האָב איך אויסגעפונען אַז דאָס איז ניט געווען אמת, און אַז קיינער האָט אים ניט געזען, ניט קיין דאַקטאָר און ניט קיין לאַיער.

נאָך דעם שמועס מיט דעם לאַיער, האָב איך גענומען די ערלויבעניש אויף זיך מיט אים צו זען, אים איברצוגעבן דאָס פעקל וואָס איך האָב געבראַכט.

* * *

ב' ניסן תש"ח.

ב' ניסן – דאַרף מען זאָגן חסידות

שוין לאַנג ניט געשריבן, עפעס שווער. היינטיקער טאָג האָט מיר דערמאָנט פון דעם ערשטן מאָל וואָס איך בין געפאַרן צו אים אויף פּסח. עס איז געווען דעם 40'טן יאָר¹⁰². פיזיש, האָט ער דעם טאָג געפילט זייער ניט גוט. דאָס איז געווען צוויי חדשים וואָס ער איז געווען נאָך דעם „עטאַפּ“, און די באַדינגונגען זיינען אויך געווען אַזעלכע וועלכע איך האָב זיך ניט פאַרגעשטעלט. נאָר דעם טאָג האָט ער אַליץ פאַרגעסן.

היינט¹⁰³ איז דאָך ב' ניסן¹⁰⁴. מען האָט געדאַרפט זאָגן חסידות, קיין סך צוהערער זיינען ניטאָ. איך וואָלט געוואָלט אַנשרייבן אַן ענין, איז

(102) ת"ש. וראה לקמן ע' 000 בארוכה אודות תקופה זו.

(103) בהבא לקמן – ראה גם לקמן ע' 000.

(104) יום הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע בשנת תר"פ.

(99) ראה אודותו – „תולדות לוי יצחק" ח"ב ע' 633 ואילך. וראה לקמן ע'...

(100) שולחים אותם.

(101) מזון.